

STADSHOLMEN

LAPPSKON STÖRRE 8

(delen före detta Lappskon Större 4)

Bastugatan 6A-C, Söder Mälarstrand 15 A-B

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreservatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

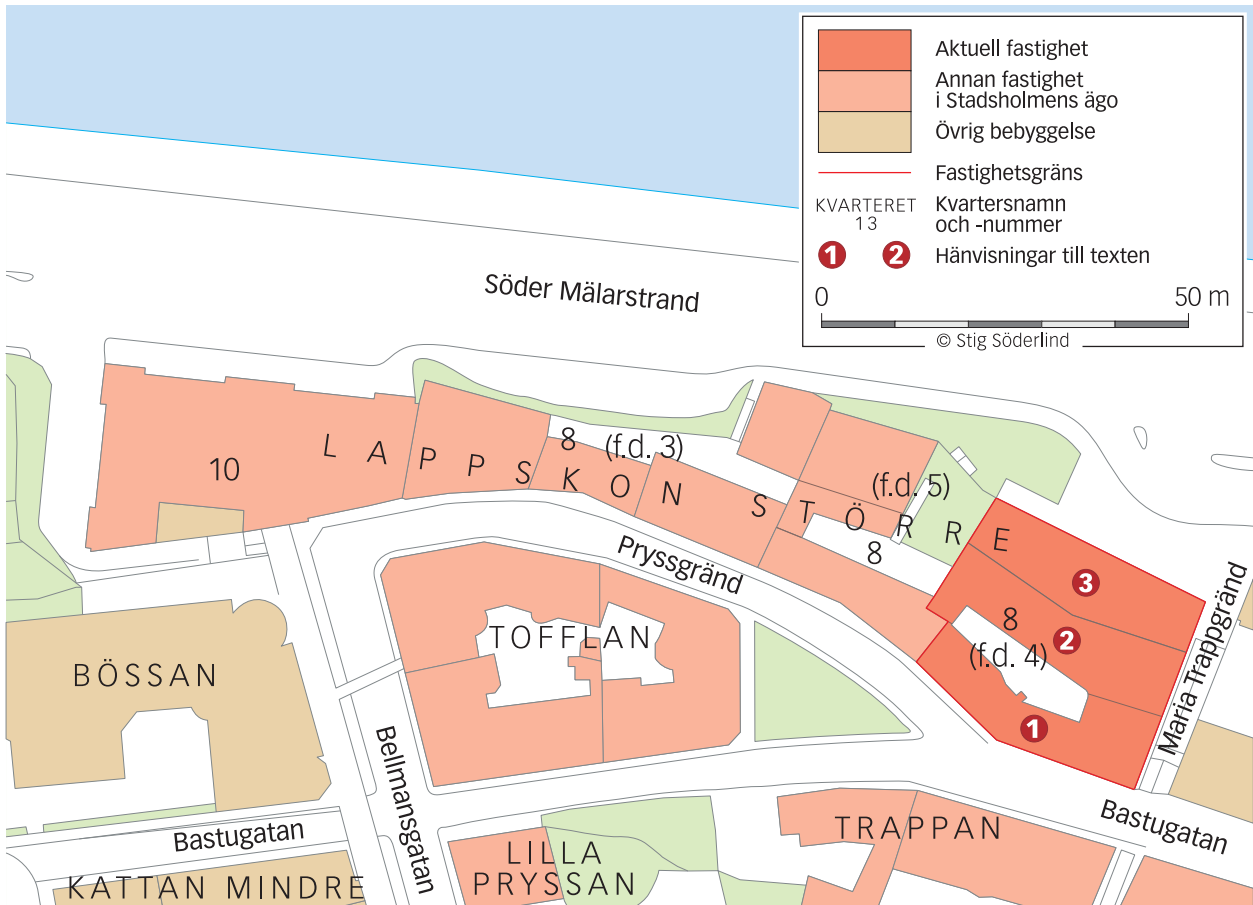
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- ❶ GATHUSET BASTUGATAN 6 A-B
- ❷ GÅRDSHUSET BASTUGATAN 6 C
- ❸ GÅRDSHUSET SÖDER MÄLARSTRAND 15 A-B

JACOPUCCIS GIPSGJUTERI 1968.
FOTO: L. AF PETERSENS. SSM F 75286.

Den del av Lappskon Större 8 som tidigare utgjorde nr 4 är ett exempel på en hantverkargård från 1700-talet där ägaren både bodde och bedrev sin verksamhet. Liksom i flera av grannfastigheterna bedrevs ett färgeri här, startat av direktören Olof Malmsten på 1750-talet.

Gathusets volym och fasadutformning är bevarad sedan 1800-talets mitt. En del äldre, fast inredning från 1700-talet och framför allt från 1800-talet finns kvar i bebyggelsen kring gården i form av snickerier, beslag och kakelungar.

Lappskon Större 8 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Fastigheten Lappskon Större 8 är en del av Östra Mariaberget. De nuvarande husen på berget byggdes

huvudsakligen efter en brand 1759 som förstörde omkring 300 fastigheter i Maria kyrkas omgivning. De nerbrunna husen var till stor del av trä och ersattes efter branden helt av putsade tegelhus i enlighet med stadens byggnadsordningar från 1736 och 1763. Tidens kända murmästare fick uppdrag i området och byggherrarna var ofta framgångsrika näringsidkare som både bodde och drev sin verksamhet i de nya husen. Under 1800-talet byggdes en stor del av husen om, och framförallt längs Hornsgatan fick husen påbyggnader och ny fasaddekor. Mot slutet av 1800-talet uppfördes också en del nya byggnader som Mariahissen och Laurinska huset.

I BILDENS VÄNSTRA HÄLFT SES HUSET VID SÖDERMÄLARSTRAND I FÖRGRUNDEN, TVÅ VÅNINGAR HÖGT. OVANFÖR TORNAR GÅRDHUSET UPP SIG MED YTTERLIGARE TRE VÅNINGAR. FOTO: J. MALMBERG.

1900-talet innebar för de flesta hus i området en förfallsperiod. Redan på 1860-talet fanns tankar på att plana ut och bredda Hornsgatan. Vid sekelskiftet 1900 sprängde och grävde man vid Mariaberget och breddade gatan på bekostnad av Maria kyrkogård och bebyggelsen på gatans södra sida. Planerna på en breddning även av norra sidan ledde till osäkerhet om vad som skulle ske med den kvarvarande bebyggelsen. På 1920-talet revs en del hus, men ytterligare planer på rivningar skapade en kraftig opinionsstorm ledd av bland annat Anna Lindhagen, ledamot av stadsfullmäktige och Skönhetsrådet.

I början av 1960-talet blev nya rivnings- och nybyggnadsplaner aktuella. Ett omfattande kommunalt utredningsarbete inleddes 1966 i avsikt att ge underlag för bebyggelsens framtid. Arbetet resulterade i en bevarande- och restaureringsplan som omfattade i stort sett alla fastigheter på Östra Mariaberget. Upprustningen pågick under 1970- och 1980-talen och det fanns en ambition att pröva nya restaureringsprinciper för att nå både ett antikvariskt och arkitektoniskt gott resultat. Bland annat återgick man till

traditionell kalkputs och kalkavfärgningar vid fasadrenoveringarna.

HISTORIK

Kvarteret och fastigheten

Bastugatan är belagd från tidigt 1600-tal och tomtstrukturen i kvarteret är känd från 1670-talet, då Holms tomtbok över Södermalm upprättades. Tomterna var då fler och mindre än i dag, och kom med tiden att samlas i större fastighetsbildningar. Många av Mariabergets byggnader var före branden 1759 uppförda av trä, men inom den aktuella fastigheten fanns det två stenhus redan före branden. Dagens fastighet Lappsken Större 8 är en sentida sammanslagning av vad som under 1900-talet var tre fastigheter; före detta Lappsken Större 3, 4 och 5. Nedan behandlas nr 4.

Före Mariabranden 1759

Lappsken Större 4 utgjordes under slutet av 1600-talet av en tomt med en ojämn avslutning mot öster där en snett gående trappa låg, en föregångare till

GATHUSLÄNGAN SETT FRÅN HÖRNET MARIA TRAPPGRÄND/BASTUGATAN. FOTO: J. MALMBERG.

Maria Trappgränd. Tomten tycks ha utvidgats omkring sekelskiftet 1700 och trappgränden flyttades då längre österut. Då var tomten bebyggd med ett trähus, men senast 1711 uppfördes ett kvadratisk stenhus i hörnet av nuvarande Bastugatan/Maria Trappgränd. Det beskrevs närmare vid 1700-talets mitt och var då två våningar högt med dubbla vindar samt två källarum, i vilka det låg en krog. Vid seklets mitt hade även ett gårdshus av sten uppförts, tre våningar högt och med inmurad bryggkittel, samt öster om detta ett bryggghus. Direktören Olof Malmsten köpte fastigheten 1753 och startade en färgeriverksamhet. Han lät uppföra ett färgerihus vid Söder Mälarstrand, samtidigt som det kvadratiske gathuset byggdes till med en flygel längs gatan. I flygeln inreddes fabriksrum i varje plan. Även bryggghuset på gården togs i anspråk för färgeriverksamheten och användes som "svartkammare".

Efter branden

Det är oklart hur skadade byggnaderna på tomten blev vid branden 1759. Enligt 1760 års mantalslängd

var Malmstens tomt "avbränd", och enligt brandförsäkringarna strax efter branden angav han att fastigheten nybyggts. I det äldre gathuset tyder beskrivning i försäkringen 1761 på att gathusets murar och bjälklag hade klarat sig. En tredje våning hade emellertid byggts på. Flygeln vid gatan hade ersatts av dagens länga, tre våningar hög. År 1775 ärvde kommerserådet Georg Hegardt fastigheten, men ännu på 1780-talet bedrevs färgeriverksamhet inom fastigheten.

1800-talet

Någon gång vid 1800-talets mitt byggdes hela gathuslängan på med ytterligare en våning, till dagens höjd. Dessutom uppfördes ett nytt bostadshus på gårdens nordöstra del, mellan det gamla gårdshuset och det kvadratiske hörnhuset. I och med det kom bebyggelsen att inringa gårdens alla sidor och få karaktären av ett enda hus. Färgerihuset vid Söder Mälarstrand byggdes till och på med ytterligare en våning samt flyglar, vilka senare revs. Dessutom omformades fasaden. I huset fanns på 1920-talet en murbruksfabrik. Fastig-

GÅRDEN SEDD MOT VÄSTER. FOTO: J. MALMBERG.

heten förvärvades av staden 1930, och förvaltas av Stadsholmen sedan 1980-talet. Inom fastigheten bedrev gipsgjutaren Jacopucci sin verksamhet 1968. Stuck och gips var verksamheter som i flera fall bedrevs av Italienska invandrare, framför allt omkring årtiondena kring sekelskiftet 1900. En gipsarbetare Orazio Jacopucci var skriven i Stockholm 1901, och det är möjligt att verkstaden på Bastugatan drevs av samma familj.

UPPRUSTNING OCH RENOVERING

På 1970-talet gjordes en renovering av hela den nuvarande fastigheten Lappskon Större 8 i regi av Stockholm stads fastighetskontor. Arbetet genom-

fördes i samråd med Stockholms stadsmuseum, och avsikten var att arbetet med Lappskon Större skulle ge erfarenheter inför andra renoveringar på Mariaberget. WC, dusch och tvättstugor samt nya köksinredningar installerades, liksom fjärrvärme. En stor del av de äldre snickerierna från 1700-talet och 1800-talet samt kalkstensgolv och kakelugnar bevarades, även om viss äldre inredning togs bort. Samtliga fönster byttes mot nya träfönster i äldre stil, liksom vissa ytterportar och lägenhetsdörrar. Planlösningarna är delvis välbevarade, även om vissa mindre lägenheter slogs samman till större. Till exempel har viktiga rumssviter utmed gator och huvudfasader behållits.

DÖRREN MED FYRA UTANPÅLIGGANDE FYLLNINGAR OCH PLATTGÅNGJÄRN ÄR SANNOLIKT FRÅN OMKRING SEKELSKIFTET 1700, OCH PLACERAD I GATHUSETS TRAPPLOPP. FOTO: J. MALMBERG.

HELFRANSK ENKELDÖRR MED PROFILERAT FODER, 1700-TALET'S MITT. TRAPPHUSET I GÅRDSHUSET. FOTO: J. MALMBERG.

Under 2006 och 2007 har grundförstärkningar genomförts inför framdragningen av Citybanan. I några källarum har detta inneburit nya, synliga betongbalkar. I samband med grundförstärkningen har äldre bräd- och kalkstensgolv har återlagts medan sentida golvmaterial har bytts. Samtliga byggnader mot Söder Mälarstrand fått nya fönster. Dessa har utformats och färgsatts i samverkan med Stadsmuseet.

BYGGNADSBESKRIVNING

Tomten

Bebyggelsen ligger i olika nivåer med grundmurarna anlagda direkt på berget. Gatunviån vid Bastugatan ligger en trappa ovanför gården, som i sin tur ligger två trappor upp från Söder Mälarstrand. Gården är belagd med storgaststen.

Exteriör

Gathuset Bastugatan 6 A–B (Nr 1 på kartan)

Huset är delvis tre, delvis fyra våningar högt mot gatan, beroende på att gatan slutar mot öster. Gården ligger en trappa ner räknat från den högre delen av gatan. Sadeltaket är plåttäckt, sockeln är huvudsakligen putsad men i vissa delar syns natursten. Fasaderna mot gata och gård är slätputsade med profilerade taklister och snickerier i äldre stil från 1970-talet. Gatufasaden har profilerade gesimser och fönsteromfattningar från 1800-talets mitt, i vissa fall med överstycken. Mot Maria Trappgränd har fasaden en profilerad gesims men inga fönsteromfattningar. Trapphusporten från 1800-talets slut är en pardörr med två fyllningar i varje dörrblad varav de övre är glasade, mot gården är porten liknande men med tre fyllningar per dörrblad.

KAKELUGN FRÅN 1800-TALET'S ANDRA HÄLFT MED MEDALJONG I RELIEF. TILL HÖGER SES EN HELFRANSK BRÖSTPANEL FRÅN 1700-TALET'S MITT. GÅRDSHUSET. FOTO: J. MALMBERG.

*Gårdshuset Bastugatan 6 C/Maria Trappgränd 2
(Nr 2 på kartan)*

Den tre våningar höga byggnaden har ett brutet, plåttäckt sadeltak med flera kupor mot både norr och söder. Den består av två delar, där den västra, äldre delen har synliga ankarslutar i nordfasaden. Fasaderna är slätputsade med profilerade takfotlister. Fönstersnickerierna är från 1970-talet liksom dörrarna till källare och soprum. Mot gården har en äldre pardörr från 1800-talets början bevarats.

*Gårdshuset Söder Mälarstrand 15 A–B
(Nr 3 på kartan)*

Huset är två våningar högt under plåttäckt pulpettak. Fasaderna är slätputsade med profilerade takfotlister.

Bottenvåningens fönster- och dörröppningar är rundbågiga, med snickerier från 1970-talet. Dagens fasadutformning härrör från renoveringen på 1970-talet men anknyter till 1892 års fasad.

Interiör

Gathuset Bastugatan 6 A–B

Invändigt är planlösningarna överlag oförändrade, och viktiga rumssviter längs gatan har bevarats intakta. I rummen finns dörrar, foder, paneler, och kakelugnar från 1700- och 1800-talet. Trapphusen bevarar äldre lägenhetsdörrar, kalkstensgolv och trappsteg. De övre vindarna är oinredda med takstolar från 1800-talets mitt.

Gårdshuset Bastugatan 6 C/Maria Trappgränd 2

I den äldre, västra delen av gårdshuset finns fast inredning från 1700-talet bevarad i form av kalkstensgolv, dörrblad, paneler, taklister och foder. Kakelugnarna härrör från 1800-talets olika skeden liksom par- och enkeldörrar, paneler och foder.

Den del som uppfördes i öster vid mitten av 1800-talet innehåller en hel del inredning från uppförandetiden, till exempel pardörrar, paneler, foder

och trägolv. Kakelugnar från hela 1800-talet förekommer, där de äldsta bör ha flyttats hit då byggnaden uppfördes.

Gårdshuset Söder Mälarstrand 15 A–B

Planlösningen är i stort bevarad sedan 1892 års ombyggnad men ingen äldre, fast inredning finns kvar. Huset innehåller lokaler men inga bostäder, så som användningen har varit sedan uppförandet.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVAND E HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.